

IVA STAMENKOVIĆ*

Hrvatski jezik i učenici iz Ukrajine

Na početku školske godine 2022./2023. u hrvatske je škole upisano više od 1500 učenika iz Ukrajine. Velika većina pohađa osnovne škole, a mnogo manji dio upisan je u srednje škole. Rad s mladim Ukrajinčima postao je svakodnevnica mnogim učiteljima, nastavnicima i ostalim djelatnicima škole.

Profil učenika iz Ukrajine

Kad općenito govorimo o učenicima iz stranih zemalja, većina ih je u Hrvatsku došla ili zbog zaposlenja roditelja ili zbog obiteljske povezanosti s Hrvatskom. Riječ je često o dolasku u bolji život ili o zovu domovine, a i jedno i drugo pozitivno utječe na motivaciju učenika da se uklope i nauče hrvatski jezik te, što je možda i najvažnije, da smatraju Hrvatsku svojim domom. To uglavnom nije slučaj s učenicima iz Ukrajine. U Hrvatskoj su se našli jer su morali, nekima Hrvatska i nije bila (prvi) izbor, a dio djece došao je u Hrvatsku bez roditelja. Upravo te okolnosti najviše ih razlikuju od ostalih učenika stranaca te je teško govoriti o tipičnome učeniku iz Ukrajine.

Učenici iz Ukrajine dolaze s vrlo različitim predznanjem. Neki su se u Ukrajini školovali u boljim školama, neki su iz obitelji koje su ih u obrazovanju podržavale, neka su djeca iz loših uvjeta i bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Premda i u Ukrajini, kao i u Hrvatskoj, postoji kurikulum za svaki razred, nema jamstva da su učenici koji su nam stigli to gradivo uistinu i usvojili. Lako se može dogoditi da u istome razredu bude učenik s izvrsnim predznanjem i netko s jedva dovoljnim predznanjem.

No, najveća je razlika u motivaciji za učenje, osobito za učenje hrvatskoga jezika. Nije svejedno jesu li učenici ovdje s roditeljima i jesu li uvidjeli da su im uvjeti života bolji nego u domovini ili su ovdje bez roditelja i možda u gorim uvjetima nego što su ih ostavili za sobom. Učenici dolaze i s različitim obrazovnim potrebama. Neki su ovdje u prolazu dok se ne stvori kakva bolja prilika. Jasno je da će njihova motivacija za učenje hrvatskoga jezika i prilagođavanje hrvatskomu obrazovnom sustavu biti manja. Neki su učenici upisani u razrede razredne nastave u kojima ih se može i zadržati ako se procijeni da bi ponavljanjem razreda bolje napredovali, pa hrvatski jezik ne moraju naučiti toliko žurno. Neki su učenici po dobi već srednjoškolci, ali su upisani u osmi razred i svakako trebaju biti ocijenjeni kako bi završili osnovnu školu i mogli upisati srednju (bilo koju od hrvatskih srednjih škola ili neku od ukrajinskih na daljinu). Neki učenici žele se baviti vrlo složenim zanimanjima i potrebno im je kvalitetno školovanje, a nepošteno bi bilo da im to bude uskraćeno samo zato što su se našli u težim obrazovnim uvjetima.

* Iva Stamenković učiteljica je Hrvatskoga jezika u Osnovnoj školi Sveta Nedjelja.

Općenito bi svakoga učenika trebalo promatrati individualno, a osobito je to slučaj s učenicima iz Ukrajine. Sve razlike koje među učenicima mogu postojati u njihovu su slučaju još naglašenije.

Ukrajinski i hrvatski jezik

I ukrajinski i hrvatski jezik pripadaju slavenskim jezicima te su po mnogočemu slični. U ukrajinskome jeziku deset je vrsta riječi. Jezik je flektivan te razlikuje tri glagolska lica, dva gramatička broja, tri gramatička roda, sedam padeža i tri stupnja pridjeva. Rečenice slijede strukturu *subjekt – predikat – objekt*. Te gramatičke kategorije imaju jednake nazive kao i u hrvatskome jeziku te sličnu, ako ne i jednaku, uporabu. Present je vrlo sličan hrvatskomu, s jednakim nastavcima kakvi su i u hrvatskome za sva lica osim prvoga jednine i trećega množine (1. tablica). Budućnost se izriče vremenom koje Hrvatima zvuči kao kombinacija futura drugoga i futura prvoga (2. tablica), a prošlost vremenom koje zvuči kao krnji perfekt.

1. tablica: Usporedba prezenta glagola *pisati* u ukrajinskome i hrvatskome jeziku

	ukrajinski	hrvatski
я пишу	ja pyšu	ja pišem
ти пишеш	ty pyšeš	ti pišeš
він вона пише воно	vin vona pyše vono	on ona piše ono
ми пишемо	my pyšemo	mi pišemo
ви пишете	vy pyšete	vi pišete
вони пишуть	vony pyšuť	oni/one/ona pišu

2. tablica: Usporedba futura glagola *pisati* u ukrajinskome i hrvatskome jeziku

	ukrajinski	hrvatski
я буду писати	ya budu pysaty	ja ću pisati
ти будеш писати	ty budesh pysaty	ti ćeš pisati
він вона буде писати воно	vin vona bude pysaty vono	on ona će pisati ono

ми будемо писати	my budemo pysaty	mi ćemo pisati
ви будете писати	vy budete pysaty	vi ćete pisati
вони будуть писати	vony buduť pysaty	oni/one/ona će pisati

Te osnovne sličnosti sasvim su dovoljne za početno učenje hrvatskoga jezika. Brojne sličnosti zgodno dočarava anegdota povezana s tim kako sam s jednom učenicom iz Ukrajine radila nepromjenjive vrste riječi i zadala joj zadatak da veznicima poveže jednostavne rečenice. Nisam joj tada još bila rekla da se ispred suprotnih veznika piše zarez jer je nisam htjela previše opterećivati. Ona je svejedno rečenice napisala u potpunosti pravopisno točno. Kad sam je pohvalila da je izvrsno napisala zarez iako to još nije učila, ona me pogledala kao da otkrivam toplu vodu i rekla: „Pa da, tako je i u ukrajinskome.”

Pri prvome susretu s hrvatskim jezikom najveća je razlika u pismu. Glasovni sustav hrvatskoga i ukrajinskoga jezika vrlo je sličan, ali se ukrajinski jezik zapisuje ćirilicom. Hoće li to biti problem, ponajviše ovisi o dobi učenika. Stariji učenici koji su već počeli učiti neki strani jezik koji se zapisuje latinicom ovladali su i tim pismom, a posebne grafeme hrvatske latinice lako će usvojiti. Mlađi učenici i oni koji se nisu susretali sa stranim jezicima najprije će morati ovladati pisanjem i čitanjem hrvatske latinice.

Na leksičkoj razini također je mnogo sličnosti. Mnoge osnovne riječi poput onih za rodbinske veze, boje ili dijelove tijela vrlo su slične, a neke i jednake. Međutim, kao što je općenito slučaj sa slavenskim jezicima, brojni su i lažni prijatelji koji u početku mogu zbuniti i učenike iz Ukrajine, ali i učitelje iz Hrvatske (3. tablica).

3. tablica: Primjeri lažnih prijatelja u ukrajinskome i hrvatskome jeziku

hrvatska riječ	slična ukrajinska riječ	točan prijevod na ukrajinski
slovo – pisani znak za glas	слово (slovo) – riječ	лист (lyst)
godina – vrijeme potrebno Zemlji da obiđe Sunce	година (godina) – sat	рік (rik)
pohano – jelo panirano i prženo u ulju	погано (pohano) – loše	паніровці (panirovci)
travanj – 4. mjesec	травень (travenʹ) – svibanj	квітень (kvitenʹ)
lipanj – 6. mjesec	липень (lypenʹ) – srpanj	червень (červenʹ)

srpanj – 7. mjesec	серпень (serpen') – kolovoz	липень (lypen')
listopad – 10. mjesec	листопад (lystopad) – studeni	жовтень (žovten')

Nastava hrvatskoga jezika za učenike iz Ukrajine

Kad govorimo o nastavi hrvatskoga jezika za učenike iz Ukrajine, potrebno je razdvojiti nastavu Hrvatskoga jezika kao obvezatnoga školskog predmeta te pripremnu i dopunsku nastavu hrvatskoga jezika za učenike koji ne znaju ili nedostatan znaju hrvatski jezik (pripremna nastava podrazumijeva učenje hrvatskoga jezika prije nego što se učenik uključi u redovitu nastavu, a dopunska učenje koje se odvija uz redovitu nastavu). Potonje se odnosi na 70 dodatnih, za učitelje prekovremenih sati, koje je potrebno što prije održati. To će ipak ovisiti o kadrovskim, prostornim i vremenskim mogućnostima škole. Učenike svakako treba na početku testirati kako bi se utvrdilo koliko znaju. Uglavnom se to može provjeriti postavljanjem jednostavnih osobnih pitanja (o imenu, godinama, omiljenome sportu i sličnome) kojima će se utvrditi koliko učenici vladaju vokabularom i kako se snalaze u slaganju rečenica. U priprema i dopunskoj nastavi najbolje je baviti se praktičnim vokabularom. Ako učenik nema nikakvo predznanje, najbolje je početi s bojama, brojevima, školskim priborom, dijelovima tijela – onime što mu u svakodnevnome životu treba. Gramatika će se lako neprimjetno uključiti. Na primjer, počnemo li govoriti o tome što volimo jesti, uvest ćemo akuzativ. U toj bi nastavi naglasak morao biti na jezičnoj proizvodnji jer će za nju u redovitoj nastavi biti manje prilike.

Redovita je nastava Hrvatskoga jezika drukčija. Tamo su učenici iz Ukrajine uključeni u razred i prema njima treba postupati kao prema učenicima koji se školuju uz prilagodbe sadržaja (iako službeno neće imati takav status). Za njih je potrebno posebno osmisliti program i prilagoditi ga njihovim individualnim potrebama (ako je u razredu više učenika iz Ukrajine, neće nužno moći pratiti isti program). Uključivanje učenika u razrednu nastavu naoko se čini jednostavnijim jer je manje jezičnih sadržaja, ali u razrednoj je nastavi mnogo književnosti te će se učenicima uvoditi mnogo novoga vokabulara. To nipošto nije loše, a i opće je poznato da mlađa djeca lakše uče strane jezike. U predmetnoj bi nastavi najbolje bilo početi s gradivom petoga razreda neovisno o tome u koji je razred učenik upisan. Na primjer, da bi učenik koji je krenuo u sedmi razred mogao početi učiti gramatičko ustrojstvo rečenice u hrvatskome jeziku, prvo treba naučiti razlikovati vrste riječi u hrvatskome jeziku, moći odrediti padež imenskim riječima i barem prepoznati različite glagolske oblike. S obzirom na spomenute sličnosti u gramatici ukrajinskoga i hrvatskoga jezika, veliki su izgledi da je te pojmove učenik već naučio u ukrajinskome te mu treba pomoći da ih primijeni na hrvatski. Drugim riječima, učeniku sedmoga razreda neće trebati dvije godine da ovlada predmetnim sadržajima petoga i šestoga razreda, nego će moći brže napredovati.

Još jedna razlika između redovite i pripreme ili dopunske nastave odnosi se na opterećenje učitelja. Priprema ili dopunska nastava organizira se kao dodatnih 70 sati i njima se prekovremeno zadužuje netko od učitelja. To svakako znači veće vremensko opterećenje, ali i novčanu naknadu. Uključivanje učenika u redovitu nastavu Hrvatskoga jezika također će dodatno vremenski opteretiti učitelje. S obzirom na to da se učenici iz Ukrajine ne vode kao učenici s prilagodbom sadržaja, za rad s njima učitelji ne dobivaju nikakav dodatak na plaću. To znači da je priprema posebne nastave i materijala za učenike iz Ukrajine dobra volja svakoga učitelja. Naravno da će to i samomu učitelju olakšati posao (umjesto da u učionici ima učenika koji samo sjedi i ništa ne razumije), ali to dodatno vrijeme, trud i materijal ne bi trebali imati samo sentimentalno uporište.

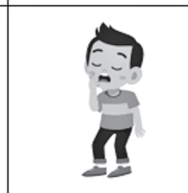
Materijali za učenje hrvatskoga kao stranoga jezika

Čak i kad zanemarimo učenike iz Ukrajine, u hrvatskim je školama sve više učenika kojima je hrvatski strani jezik. Drugim riječima, povećava se potreba za kvalitetnim materijalima za učenje hrvatskoga kao stranoga jezika, ali i za kompetentnim predavačima. Premda učitelja hrvatskoga jezika ne nedostaje, malo ih ima iskustva s poučavanjem osoba kojima on nije materinski jezik. Neki su učitelji studirali i koji strani jezik, pa poznaju metodiku poučavanja stranoga jezika, ali ni to nije univerzalno primjenjivo na hrvatski jezik. Dakle, pojavljuje se potreba za dodatnom izobrazbom učitelja hrvatskoga jezika koji bi se bavili proučavanjem hrvatskoga kao stranoga jezika.

Sličan nedostatak pojavljuje se i povezano s nastavnim materijalima. Svi drugi školski predmeti mnogo će se lakše moći prilagoditi učenicima iz Ukrajine jer su slične predmete slušali i u svojoj domovini (Profil-Klett omogućio je na platformi IZZI pristup ukrajinskim školskim udžbenicima – oni jesu na ukrajinskome jeziku i ćirilici, ali se može upotrijebiti kakav kraći tekst, crtež, grafikon i slično). Jedini predmet za koji sa sigurnošću možemo tvrditi da ga učenici iz Ukrajine nisu imali jest Hrvatski jezik. Za pripremu ili dopunsku nastavu hrvatskoga jezika određeni materijali postoje. Radni listovi *Hrvatski i ja* u izdanju Školske knjige izvrsna su početna točka za rad s učenicima razredne nastave. Udžbenici hrvatskoga jezika za strance poput Croaticumova *Razgovarajte s nama!* ili *Dobro došli* Školske knjige primjereniji su starijim učenicima (srednjoškolicima, ali idealno studentima). Najviše nedostaju materijali za učenike od petoga do osmoga razreda. Nešto se od spomenutih materijala može preraditi i iskoristiti, dobri se materijali mogu naći i na mreži, ali će učitelji ponovno trebati ulagati dodatan trud i vrijeme kako bi materijale prilagodili potrebama svojih učenika. Osobito se to odnosi na pripremu materijala kojima će se učenici iz Ukrajine koristiti u redovitoj nastavi Hrvatskoga jezika.

Nedostatku materijala može se doskočiti uz malo kreativnosti uz koju se predmeti i igre koje imamo u svojim domovima mogu upotrijebiti u nastavi. Bingo je izvrstan za učenje brojeva, igra *Pogodi tko!* savršena je za učenje pridjeva, dijelova tijela i postavljanja pitanja. Ne treba zazirati od takvih društvenih igara ni u radu sa starijim učenicima jer je učenje stranoga jezika složeno te malo igre i razbibrige dobro dođe. Kuće za lutke, lego-kocke i slične igračke mogu se upotrijebiti za učenje vokabulara. Slikovnice za malu djecu mogu

poslužiti kao izvrsni tekstovi za početno učenje hrvatskoga jezika. Učitelji od kuće mogu donijeti odjeću ili kakve druge predmete pa se učenici mogu igrati trgovine.

				
SREĆA <u>щастя</u>	TUGA <u>смуток</u>	LJUTNJA <u>гнів</u>	STRAH <u>страх</u>	GAĐENJE <u>огида</u>
Sretan sam!	Tužan sam.	Ljut sam!	Vojim se.	To mi se gadi.
Sretna sam!	Tužna sam.	Ljuta sam!	Strah me je.	Gadi mi se_____.
				
ZALJUBLJENOST <u>закоханість</u>	PONOS <u>гордість</u>	USAMLIJENOST <u>самотність</u>	LIJUBOMORA <u>ревнощі</u>	DOSADA <u>нудьга</u>
Zaljubljen sam.	Ponosan sam.	Usamljen sam.	Ljubomoran sam.	Dosadno mi je.
Zaljubljena sam.	Ponosna sam.	Usamljena sam.	Ljubomorna sam.	
				
IZNENAĐENJE <u>сюприз</u>	UZBUĐENJE <u>хвилювання</u>	RAZOČARANOST <u>розчарування</u>	ZABRINUTOST <u>заклопотаність</u>	UMOR <u>втома</u>
Iznenaden sam.	Uzbuđen sam.	Razočaran sam.	Zabrinut sam.	Umoran sam.
Iznenadena sam.	Uzbuđena sam.	Razočarana sam.	Zabrinuta sam.	Umorna sam.

materijali za učenje riječi koje označuju raspoloženje

Zaključak

Rad s učenicima iz Ukrajine donosi mnoge izazove, a aktualizirao je i pitanje poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika. Povećava se potreba za bavljenjem hrvatskim kao stranim jezikom i na tome području postoji velik prostor za napredak. Zasad najveći napredak može donijeti solidarnost te bi učitelji koji predaju hrvatski kao strani jezik trebali jedni drugima pomagati izmjenom iskustava i materijala. Poučavanje učenika iz Ukrajine podrazumijeva i mnoge otežavajuće okolnosti u radu koje nadilaze jezik, ali je također prilika za osobni i profesionalni razvoj učitelja.